

«Αχ και να 'ξερα γράμματα»

Από τη Ναταλί Χατζηαντωνίου - Κυριακή, 11 Αυγούστου 2013 03:42

Φωτό/Νίκος Καρτάλιας

Απ' τη Μήδεια και την Αντιγόνη έως την Ελένη του Σεφέρη, τη Μαρία-Νεφέλη του Ελύτη και την αυτοβιογραφική, «μονόπρακτη» ηρωίδα στην ποίηση της Δημουλά κι από την κυρα-Εκάβη και τη Νίνα μέχρι τη Λωξάνδρα και την Αρραβωνιαστικιά του Αχιλλέα, οι γυναικείες μορφές στην ελληνική λογοτεχνία είχαν σχεδόν πάντοτε έναν ενισχυμένο ιστορικό ρόλο-συχνά σαφέστερο από αυτόν των ανδρών ηρώων. Όπως κι όλες οι άλλες μεγάλες ηρωίδες της κλασικής λογοτεχνίας, συμπεριλαμβανομένης και της δραματουργίας φυσικά, είναι σαν να γεννήθηκαν εξ αρχής εντός μιας λογοτεχνικής αμφιθυμίας που διατηρούσε έως το τέλος παράδοξο τον προορισμό τους. Ήταν απλώς ανθρώπινα πλάσματα της λογοτεχνικής φαντασίας, ιστορικά σύμβολα ή «ψυχαναλυτικοί» ρόλοι; Τι προϋπήρξε στη λογοτεχνική τους ταυτότητα και τι ακολούθησε ως συνισταμένη της αναγνωστικής εμπειρίας;

Αυτή η «μητριαρχική» λογοτεχνική παράδοση υποχώρησε πάντως στη Δύση τις τελευταίες δεκαετίες όταν τα δράματα της ανθρώπινης περιπέτειας αποχρωματίστηκαν από την ιστορικότητα των γεγονότων και το λογοτεχνικό γεγονός κατά κανόνα δεν χρειαζόταν ή δεν κατόρθωνε να υπάρξει σε άλλο «χάρτη» πλην αυτού της εσωτερικότητας μίας σύγχρονης δυτικής κοινωνίας. Η Τέχνη όμως παρακολουθεί την εποχή της. Κι έτσι η οικονομική κρίση και κυρίως οι πολιτικοί και κοινωνικοί τριγμοί και ανακατατάξεις που προκαλεί διεθνώς επαναπροσδιορίζουν την καλλιτεχνική αγωνία. Απ' τον Οστερμάγερ (και την πρόσφατη εκδοχή του για τον «Εχθρό του λαού» του Ιψεν) μέχρι τον Γούντι Άλεν (και το «Blue Jasmine»), δειλά-δειλά έχει αρχίσει να διακρίνεται η ανάγκη των δημιουργών να ερμηνεύσουν την ιστορικότητα της εποχής τους. Και στην Ελλάδα;

Η μη στρατευμένη καλλιτεχνία δημιουργεί έργο ούτως ή άλλως αθόρυβα. Κι έτσι χωρίς τυμπανοκρουσίες, σιωπηρά και ήσυχα άρχισε κι εδώ να διαφαίνεται η ίδια αγωνία. Παράδειγμα ο Γιώργος Μανιώτης, λογοτέχνης και δραματουργός με οξύ πνεύμα, ο οποίος έμοιαζε εξ αρχής να παρατηρεί εύστοχα το νεοελληνικό ήθος και έθος και να καταγράφει στο έργο του την καθημερινότητα, πολυεπίπεδα. Το βαθύτερο, «πυρηνικό» επίπεδο της λογοτεχνίας του ήταν κι αυτό που γεινιάζε με τη φιλοσοφική σκέψη και την

προσωπική μεταφυσική του δημιουργού. Λίγο-πολύ το ίδιο κάνει και στο πιο πρόσφατο μυθιστόρημά του «Αχ, και να 'ξερα γράμματα» (εκδόσεις Ψυχογιός). Μόνο που σ' αυτή την περίπτωση κάνει και κάτι ακόμα. Επαναφέρει την «παράδοση» της μητριαρχικής αφήγησης, αφήνοντας μέχρι τέλους τον αναγνώστη ν' αναρωτιέται εάν η βασική ηρωίδα του και μόνη αφηγήτρια είναι μία απλή αγράμματη γυναίκα ή η ίδια η Ελλάδα των τελευταίων 70 χρόνων.

Ούτως ή άλλως η νεώτερη ελληνική ιστορία περνά από την αφήγηση της ζωής της ηρωίδας η οποία ξεκινώντας τη διαδρομή της απ' τη γερμανική κατοχή και φτάνοντας μέχρι το παρόν, δεν διεκδικεί για τον εαυτό της άλλη ιδιότητα πλην αυτής της κόρης, της συζύγου και της μάνας. Το τελευταίο κεφάλαιο υπακούοντας στη λογοτεχνική «ταυτότητα» του Μανιώτη περιλαμβάνει τις πιο κοφτερές του παρατηρήσεις βαλμένες στο στόμα της πεθαμένης πια ηρωίδας του. Το πνεύμα της επιστρέφει στους ίδιους τόπους και στα ίδια γεγονότα προσπαθώντας να ερμηνεύσει ό, τι μας συμβαίνει αυτήν ακριβώς την ιστορική στιγμή. Μέχρι εκεί άλλωστε η ηρωίδα έχει ακολουθήσει την αφηγηματική τεχνική των ομόκεντρων κύκλων που προκαλεί το βότσαλο στη λίμνη: Τα περιστατικά της ζωής της άρρηκτα συνδεδεμένα με τα γεγονότα της νεώτερης ελληνικής ιστορίας δεν λέγονται άπαξ. Επανέρχονται σχεδόν σε κάθε κεφάλαιο, εμπλουτισμένα με καινούργιες πολύτιμες λεπτομέρειες. Έτσι ό, τι κάνουν συνήθως οι ηλικιωμένοι επιστρέφοντας ξανά και ξανά στη ζωή τους για να διατηρήσουν, καθώς εγκαταλείπουν σταδιακά τη βραχεία μνήμη, αλώβητη τη «μακρά» τους μνήμη, χρησιμεύει στον συγγραφέα ως λογοτεχνικό τέχνασμα για να επιστρέψει και ο ίδιος σε γεγονότα και συμπεριφορές που καθόρισαν τον νεοελληνικό βίο και τον οδήγησαν στη σημερινή κατάσταση.

Ο Μανιώτης ούτε καταγγέλλει, ούτε διαμαρτύρεται. Καταγράφει απλά με την απλοϊκή αλλά ουσιαστική γλώσσα της ηρωίδας του. Κι εκείνη με τρόπο ανάλογο μ' αυτόν που έπλασε ο Ταχτσής την Εκάβη και τη Νίνα, δεν γίνεται ούτε εξ ολοκλήρου συμπαθής, ούτε αντιπαθής. Η αφήγησή της προκαλεί στον σύγχρονο αναγνώστη συναισθηματικές μεταπτώσεις. Άλλοτε συμπάσχει και νιώθει τρυφερότητα για τον αγώνα ζωής αυτής της λαϊκής γυναίκας που δεν εγκαταλείπει ποτέ τα όπλα. Κι άλλοτε εξοργίζεται με την αφέλεια, τις κουτοπονηριές, την γκρίνια και τα ψυχολογικά της τεχνάσματα. Είτε έτσι, είτε αλλιώς, η φωνή της παραμένει ισχυρή. Κι η αφήγησή της ενδιαφέρουσα καθώς διατρέχει την ιστορία για να εξηγήσει, χωρίς να είναι αυτός ο στόχος της, πώς και γιατί το νεοελληνικό όνειρο αποδείχτηκε τόσο σαθρό. Ό, τι μένει για το τέλος έχει τον χαρακτήρα φιλοσοφικών ερωτημάτων. Παίζουν ρόλο οι προσωπικές επιλογές και πόσο αυτές μπορούσαν να διαφοροποιηθούν μέσα στο ορμητικό ρεύμα του σύγχρονου νεοελληνικού ήθους;

Ο Μανιώτης αποφεύγει να απαντήσει. Κι ωστόσο είναι σαφής και εξαιρετικά πολιτική η τοποθέτησή του. Όσο για την ηρωίδα του, λαϊκή κορυφαία ενός Χορού που τραγουδάει με τη φωνή της Εσκενάζυ και της Βιτάλη αλλά και της Άντζελας Δημητρίου, αποχωρεί από τη σκηνή χωρίς να αποσύρει το παράπονο που δανείζει και στο μυθιστόρημα τον τίτλο του («Αχ, και να 'ξερα γράμματα»). Σχεδόν αυτονόητη η υπόκρουση που μοιάζει να αναδύει η τελευταία σελίδα για ό,τι συνέβη ανεπιστρεπτί: «Στο 'πα και στο ξαναλέω/μη μου γράφεις γράμματα/ γιατί γράμματα δεν ξέρω/και με πιάνουν κλάματα».

